

[1]

Praemonenda

De Ecclesia Helveticae Confessionis HódMezőVásárhelyensi, quae in compendio exhibent, praesertim fata eius, a reformatione in haec usque tempora.

Unamquamque Ecclesiam Christi particularem suos habere de fatis, vicibus, rebusque in eadem gestis annales ac commentarios, tam est convenientissimum. Ut quae istis ea ruerit, jure meritoque sui oblita ac fortuito quasi stans dici debeat ecclesia. Qualis, quantive momenti censemur Historia Ecclesiastica in communi: talis omnino tantique pretii reputari delet historica notitia cuiusque ecclesiae in particulari. Cum universalia quod aiunt non existent, nisi in particularibus. Exterae omnino protestantium ecclesiae tam sollicitae sunt fueruntque semper in adnotandis conservandisque rerum suarum annalibus: ut vel ipsi pueri de memorabilibus actis gestisque patriae ecclesiae dissertare sint perquam idonei. Ita, prudentissimo ecclesiae primorum instituto, ad eiusdem amorem, curam, protectionemque mature disponuntur. Notum est, plerasque reformatorum in Hungaria quoque nostra ecclesias huic officio non deesse. Verum proh dolor! Plurium quam dici posset acta fataque alta oblivione jacent sepulta. Plurimae certae de facto antiquae ecclesiae, cognitu sibimet sunt prorsus novitiae. Evidem multis ecclesiis id non vitio hominum, sed temporum injuria accidisse fatendum est: propter innumeras turbas ac vicissitudines quibus ulluquam non obnoxiae fuerunt, vel pereuntibus, vel metu absconditis, vel violenter eruptis, inservituis huic fini documentis litterariis.

Eodem sorti subesse ecclesiam quoque nostram reformatorum Vásárhelyensem, impense dolendum est: [2] nulla hic supersunt, si forte unquam fuerunt quae ecclesia spectarent altiorum temporum monumenta. Nos saltem moderni in hac ecclesia V[erbi] D[ivini] Ministri, nullas repperimus ab antecessoribus nostris relictas Schedas, nullas rerum ecclesiae ius tabellas. Quod quidem non ipsorum culpa factum existimemus, ut pote officio suo, ut fama communi acceptimus opti[mo] perfuctorum. Sed partim temporis, quae rerum edax est in[ju]ria, partim loci huius incolarum perpetua rusticitate [...] in conservanda rerum ecclesiasticarum memoria [mo]menti aliquid ponendum sit, ne quidem hucusque norunt ([per]ceptis uno alterove prudentioribus) tanto minus majo[re] illorum noverunt, homines quantum sciamus perpetuo sim[pli]cissimi. Excusant nihilominus hanc instrumentorum [...] continuae vexationes, et non modo turcis tartarisque [...]toribus factae incursiones, et junctae illis hominum, bonor[um]que direptiones, luctus, caedes ac vastationes, exe[unt] superiori

seculo multis vicibus perpetratae. Verum [Emeri]ci Tökölii quoque turbae ac tumultus, qui cum [...] Rakotianorum quas sub imperio suo habebat, praesert[im] oras vastaverat circa an[nno] 1690. abactis omnib[us] incolarum huius loci pecoribus, deinde judice oppi[di] pecuniae extorquendae caussa, in Caminum adtra[here] ubi in angustias coit scalae alligari jusso, subjectiq[ue] ignis flammis fumisque cruciato. Secutae ta[m] sunt thracum vicinorum crudelitates, de quib[us] dici nequit. His proinde multisque aliis hui[c] generis calamitatibus fracti *et attriti* oppidi huius incolae a[nno] 1691 relicto natali solo, et omnibus fere facultati[bus] exuti, trajecto Tibisco, in minoris Cumaniae loc[is] plurimi in *Halas*, ac variis aliis Danubio a[...]centibus, non pauci in *Solt*, Szegediniqu[e] et in pago *All-gyö* dispersi, sedes suas tanquam [...] fixerunt, ac servitiis vitam tolerarunt. Ita [a]ctum est, ut tremendo ac justo dei judicio terra haec [...] tempestate incolas suas evomeret. Levit. 18: v[ersus] 25. O! Utinam posteri illorum hoc cordi suo adponerent, e[...]tentum plagis moniti milora saperent! Vid[e] psal[mum] v[ersus] 6, 7. et [...] psalmum.

[3] Ambigi nequit, oppidum, et in ea ecclesiam esse antiquissimam, quamvis aetates eius, frequentes incolarum dispersiones intercalaverint. Jesu Christi nomen his oris innotuisse primis adhuc Christianismi temporibus, vel saltem de fama, ex attentu vicinae *Illyriae*, quoisque S[anctus] Paullus praedicando penetraverat Rom[a]. 15: v[ersus].19. si son certo. Saltem probabiliter, conjectura adsequi in promptu est. *Dalmatiam* quoque proximam, sub multis Hungarorum Regibus (quamvis Hungariae in formam Regni redactae ratio in seriora multo tempora incidat) ubi sanctus Paulli discipulus Titus praedicaverat, Tim[otheus] 4:10. notitiam Christi his oris communicasse quascumque tum habuerit accolas, cum natione supponi potest. Quis negare auserit Scytha istos, Hungaros nostros fuisse, ad quos sublati, muri intergerini fructus permeasse gloriatur Apostolus. Col[ossae] 3: v[ersus] 11.? Certe summis historicis adferentibus, S[anctus] *Hieronymus*, qui anno Christi, 420 supremum diem obiit natione Pannionus fuit. Vide Zvittingeri Hungariam Litteratam. pag[ina] in. 168, 168. etc Omnino in proclivi est judicare, virum hunc sanctum, fidei Christi propagando studiosissimum, contribulibus suis Hungaris, et in specie quod intendo, his oris, *Stridoni*, ad Dalmatiae et Pannoniae confinia sito oppido proximioribus, (ubi patria Hieronymi fuit) Christi Evangelium praedicasse.

Sed mitto documenta antiquiorum temporum, et non tam nostrae in particulari, ecclesiae, quam totius christianismi in Hungaria tota propagati notitiae subservientia, de quibus historici nostri plurima congesserunt. Ea solum adtingere animus est, quae de hac ecclesia nostra H[ód]M[ező]Vásárhelyensi, a temporibus reformationis, et deinceps sciri ac genuine referri

possunt. Sed ut praemonui, hic iterum novae mihi occurunt salebrae, multae profecto incertitudines, nullis prorsus ad manus existentibus, neque ullo modo parabilibus proh dolor! instrumentis litterariis, e quibus notitiae rerum huius ecclesiae lucem vel minimam affundere possem. Meris confecturis ac probabilitatibus omnis relatio superstruenda est. Quibus tamen, ex pensitatis accurate rerum circumstantiis certi quoque subesse, fide historica dubitari nequit.

[4] Evidem conatus fueram, antequam his scribendis manum admoverem inspicere Auctores illos qui historiam reformationis in Hungaria nostra contexuerunt, (quales sunt: Franc: Pariz Pápai in opere cui titulum dedit: Rudus Revidium. Michael Némethi in amplissima praefatione Dominic[ae] Evang[eliae] praemissa. Johannes Iratosi in praefatione operis cuiusdam hungarici a[nn]o 1641. Leutschoviae impressi. Author[itas] dissert[atio] Paralip[omena] Rer[um] memorab[ilis] Hung[aricus] Mathias Scaritsa in vita Szegedini, ac multi alii) indagaturus si quae reperite possem ecclesiarum huius plagae, et in specie nostrae Vásárhelyiensis monumenta. Sed in dissitis his, et a consortio talia possidentium eruditotum remotis oris, nullius horum copiam habere licuit. Quamobrem intra bonos conatus subsistere, atque uno codice Histor[iae] Ecclesiast[icae] Hungariae ac Transylv[aniae] post Paulum Ember a celebr[antibus] Frid[erico] Ad[olfo] Lampe adornato contentus esse debui.

Quo praecise tempore divinum opus reformationis in hac et vicinis ecclesiis incohatum fuerit id inquam inquisiturus, suppono de quo inter omnes constat primorum reformatorum, Lutheri et Melanctonis puriorem doctrinam ac fidei confessionem, ex Germania, primo omnium (quod spectat hungaros) in Transylvaniam esse transportatam, per mercatores Cibinienses e Saxonia, ubi reformatio caepta, et ut opinor e nundinis Lipsiensibus reversos anno 1521. notante Hanero Hist[orico] Eccl[esiastico] Transylv[ano] lib[er] 4. Fidem eadem occasione secum ferebant opuscula quaedam Lutheri, a cel[eberimo] Lampio sigillatim recensita, quorum lectione multorum ocul[la] perti sunt. Praeter haec multorum fidelium animi avers[i] sunt a papismo, lectione libri cuiusdam, primim germanice in Germania publicato, tandem Latine quoque reddito, et prius per eosdem in Transylvaniam, mox in Hungariam quoq[ue] allato, qui scriptus erat *de horrendo Idololatriae criminе et singulari eius poena*. De his mercatoribus cogitans, haud absurde dixerim, tunc omnino¹ vice una factum esse, regnum caelorum simile homini negotiatori, lapides pretiosos seperienti. Mat[thias] 13.

His, ita scopo meo convenienter in antecessum praemissis, divinum opus reformationis in has oras, nostramq[ue] adeo ecclesiam, immediate e Transylvania translatum, [5] propagatumque

¹ Kihúzva: se

fuisse, sequentibus rationibus inductus, mihi plusquam verosimiliter persuadeo. 1° quia haec pars Hungariae inter fluvios Chrissium et Marusium constitutae tempore reformationis ad Transylvaniam pertinebat, comprehensa sub titulo: *Principium Transylvaniae et Partium Regni Hungariae*, quo posito, planum est, inceptam in Transylvania reformationem, his locisquoque cito fuisse com[m]unicatam.

2do Facillimum vero fuit hunc finem adsequi, ope perpetuarum ac incessantium navigationum, quae e Transylvania Szegedinum usque salis illuc devehendi caussa fiebant, per fluvium Marusium. Hac certe² via cum summa ratione existimo fuisse reformationem consequutas celeberrimas olim ecclesias, ad oram Marusii sitas, puta *Lippam*, *Csanádinum*, *Makoviam*, *Gyulam*, quarum singulae, signanter autem *Csanád* et *Makó* florentes frequentesque habebant scholas, *Stephani Szegedini*, viri immortalis memoriae, et summi reformatoris in his oris, curis ac laboribus excultas. *Gyulam*, et praesertim *Makoviam*, ubi successivis temporibus docebat *Szegedinus*, diu satis post illius fata quoque, viginti trigintaque togatos theologiae philosophiaeque studiosos in gremio scholae suae foviisse proximiorum quoque temporum homines luculenter testantur, qui studiosi illinc emissi scholis ecclesiarum huius regionis instruendis regendisque praeficiebantur.

3^{tio} Ecclesiae reformatae Szegediensis pastor ac ludi magister ex proventibus salis habebant annuam solutionem, ex ordinatione ac liberalitate praefectuum salis Transylvanicorum, jam tum reformatorum, qui huic ecclesiae, tanquam suaे geniturae hunc in modum prospectum esse volebant. Accepi hoc ex testimonio senis cuiusdam *Stephani Kökény*, civis quondam Gyeviensis, qui suum patrem in Szegediensi ecclesia reformata pulsatorem fuisse, mihi met non infreque[n]ter narrare solebat.

4to Illust[ri]ssimus comes *Samuel Keresztesi*, comitatus Albensis in Transylv[aniae] supremus comes, non et alia quam hac relatione putandus est huic ecclesiae nostrae H[ód]M[ező]Vásárhelyensi dono dedisse poculum eucharisticum. Et conjunx illius *Borbara* [sic!] *Kassai*, d[omi]no integumenta mensae dominicae, ut adscripta donantium nomina testantur.

[6] Cum itaque reformatio in Transylvania anno 1521 initium suum habuerit, citissimeque propagata ibidem quaquaversum fuerit: ambigi certe nequit, eandem, si non eodem, proximiae saltem secutis annis ad has oras quoque felici successu penetrasse, e vicinis ad Marusii ripam sitis oppidis, Lippa, Csanád et Macovia, tunc adhunc, prout alibi quoque inter nostros. Ita hic quoque nomine ac titulo dogmatum Lutheri insignitam. Tandem vero subsequentium

² Kihúzva: ratione

piorum reformatorum, signanter autem Stephani Szegedini, (post exortas lites sacramentarias) curis ac laboribus, ad doctrinam Zwinglii, Calvini, Bezae, ac caeterorum fidei nostrae Heroum, tanquam, ad amussim revocatam, ac ad extremum tempore solamniter subscriptae a nostris Helveticae confessionis anno 1566 ad ejusdem normam plene ac perfecte introductam. De cuius rei circumstantiis multa congessit, vir de ecclesiis nostris opime meritus, cel[sissimus] d[ominus] Paullus Ember in histor[iae] ecclesiarum Hungariae a celeb[erimo] Lampio edita, unde reliqua monumenta hauriri possunt.

Quibus autem patronis opitulantibus, tam inicio subsequenter, haec et circumiacentes reformat[ae] ecclesiae suffulta ac protectae fuerint, post divinam [pro]videntiam, non abs re futurum existimo, si de eo quo[que] sequentia paucis monuerim, I. Post cladem [Mohat]sianam caesis ibi plerisque Hungariae Episcopis, bonaque [e]piscopatus, secularibus regni proceribus occupanti[bus] vicini et proximi Csanádiensis Episcopatus possessiones, [fue]runt sub potestatem illustris Herois D[omini] D[omini] Gaspar[is] [Pe]rusits, qui cum multis aliis primae dignitatis viris r[eligi]onem reformatam avide amplexus est, illiusque in [...] oris maximus fautor, promotorque extitit. Vid[e] [historiae] eccl[esiae] Hung[ariae] p[agina] 67. 2. *Melius Gervási*, et *Stepha[nus] Nadányi* viri potentes, pastores evangelicos [inter] Chrysium et Marusium (ibu nostra Vásárhely) egr[egiae] tutati sunt. Vid[e] histor[iae] eccl[esiae] Hung[ariae] p[agina] 68: ad an[no] [...] 3. Incomparabilis Heros, *Valentinus Török*, advoc[ato] ex Papa pastore reformato, *Valentino*, Debrec[inum] cuius D[omi]nus terrestris fuerat, illius opera refo[rma]vit an[no] 1527. unde deinceps tanquam ex ecclesia [7] [...] politana, de ecclesiis prout aliis, ita huiatibus singulari cura fuit prospectum. Proinde hypothesi praemissae, ac rationibus chronologicis convenienter reformatio ecclesiae Debreceniensis Paullo serius facta fuisse, quam nostrae et vicinarum credenda est.

4. *Heroina Anna*, vidua *Petri Jaxit*, magna reformatorum cis Chrussium et Marusium praeprimis fluvios fuit patrona. Vid[e] histor[iae] eccl[esiae] Hung[ariae] pag[ina] 70. 5. Omnium maximum praesidium situm fuit in comite Petro Petrovitsio quem Martinus Kálmántzai in arce Munkáts reformaveritis enim praefectus Tömösváriensis factus *Stephanum Szegedinum*, ad scholam ibi tum celebrem gubernandam invitavit, qui ibi nin solum juventutem in ludo docuit, sed et seduli pastoris quoque munere functus fuit, collega illi existente *Christophoro Lippai*, quocum ibi, et in plagae huius ecclesiis opus reformationis mire promovit, et creatis multis discipulis diffudit. Illud singulare prorsus est de beato illo viro, quod Tömösvarino, plus minus triginta quinque ecclesias rexerat, quas inter patriae suaे Szeged adproximam hanc nostram Vásárhelyiensum quoque fuisse comprehensam, pro indubitato supponi potest. Vid[e] clar[issimi] Hulderici testimonium, quod Lampius exhibet

histor[iae] eccl[esiae] Hung[ariae] p[agina] 99. et 100. De vita et laboribus pro ecclesia reformata exantlatis Szegedini Stephanus consulantur scriptores, in primis *Mathaeus Scaritzeus*, qui biographiam huius prolixerat, quam *Melchior Adami*, operi suo de vitis eruditorum verbotenus inseruit. *Czwittingerus* in specimine Hungariae Litteratae, quod possideo, eius saltem compendium pulchre exhibit.

Singulare vero est, et posterorum memoriae commendari dignissimum, quod antiqua sedes habitacionis Vásárhelyiensium, non haec eadem fuerit, quam nunc insident. Verum eminentior illa planicies (ut vocatur) magni coemeterii seu sepulchorii [sic!], jam nunc fossis aggeribusque circumsepti, quam ultra, cum exuberat, ex parte meridionali adfuit. Superfuerant illic ad meam experientiam antiqui templi rudera, narraturque a proiectioris aetatis, hominibus turrim eidem ruderis adnexam, ex alta ripae lacus margine in subjectam vallem cum ingenti fragore aerisque ac vicinarum terrarum concussione fuisse collapsam [8] ante 50 circiter annos. *Pulchre huic rei convenit illud Virgilii Aeneid. 9. carm[en] 510. Tum pondere turris procubuit subito, et coelum tonat omne fragore.* Tempus, quo antiqua illa sede deserta, modernam hanc occupavere, praecise nequeo determinare. Existimo tamen, plus quam probabiliter, id factum fuisse statim post famosam illam cladem Mohatsianam, cum primum ac potissimum incredebrescentibus Turcarum Tartarorumque in has vicinas illis oras incursionibus, loci huius atque aliorum huic proximorum incolae sedibus suis demigrare pluribus vicibus coacti sunt, ac tandem p[ro]taedio pristini loci, unde saepies ejecti, ac multa adversa perpessi sunt, ex aliquo iteratorum suorum exiliorum reversi, in solo hoc consederunt. Atque haec observatio maxima est utilitatis, ad tutandum ac conservandum, si ita tempus forte tulerit pulcherrimam nostrum oratorium, quod nec a romano catholicis extrectum. Sed a reformatis, idque non publicis impensis, sed omnium privatorum civium a proportione suarum facultatum in hunc finem contribuentium. Nec certe in solo aut fundo veter[i] templi, quod romano catholicorum esse potuisset, est adificatum. Sed in loco tali, ubi nullum unquam extitit aliud praeter hoc oratorium. Hoc bene notasse, propterea est pernecessarium. Nam horum duorum, vel alterutro horum praetextuum obtentu adsolent romano catholici afflictorum nostrorum reformatorum templa, saltem antiquiora impetere, eosque illis cum succedit spoliare. Optandum esset, quod ego saepe nostris hominibus enixe commendavi, ut in certitudinem huius rei, authenticum aliquod testimoni[um] auctoritate incl[iti] co[mis]t[atus] quoque roborandum extraheretur, [o]lim posteritari maximo usui futurum, donec adhuc tam memoria vetusti illius templi in animis hodiernorum hominum, quam vestigia quoque illius nonnulla supersunt, quibus propediem delendis, tam bonae rei consecutio aut ere impossibilis

aut certe maximae difficilis, hodiernis homini[s] per posteros suos ob neglectum huius jure meritoque [...]nandis Maneat in benedictione sempiterna memoria exc[e]l[en]t[issimi] ac illustr[issi]mi D[omini] Comitis *Alexandri Károlyi*, qui, qu[i] Dominus Terrestris, fundum templi nostri et domo[rum] parochialium, jurisdictioni suae dominali exemtum, [ac] ecclesiae concessum esse volebat. Datis per me qui haec s[cribo] litteris hoc fine exaratis, ad ecclesiarum r[e]f[orma]tarum agente[m]. D[ominus] n[omen] n[escio] Szilágyi, quibus illi injuncta erat exoperatio hui[c] rei apud sacratissimam aulam regiam. Factum hoc 1743, cum ego exteris academias germaniae [et] belgii salutatus, Viennam profectus eran[t]. [9] Laudatus pius comes, ore tenus quoque ea occasione mihi injunxit, quo nimurum d[ominum] n[ost]rum agentem adhortarer, ut pro studio [...], quo in suae religionis [sic!] homines ferridebet, promo vendae huic intentioni alacriter incumberet. Aliquot post exhibitas literas diebus respondebat mihi d[ominus] agens, se, de negotii huius successu, primi ordinis quendam ministrum, prout ei a comite quoque id scribebatur, fuisse percontatum. Sed ille, comitem nostrum hac jure nihil profuturum, quin sibi suaequa existimationi nocitum apertis verbis pronunciabat. Quam d[omini] agentis relationem, datis Vienna ad Gen[erosum] d[ominum] *Stephanum Czeglédi* literis, senatoribus nostris notificaveram. Evidem fateor, me jam tum, ex observatis quibusdam circumstantiis dubitasse, num in hac re d[ominus] agens dictum in modum aliquid melitus fuerit. Satis est, benedictae memoriae Exc[e]l[en]t[issi]mum D[omi]num Terrestrem ad hanc indulgentiam fuisse proclivem, quam si impetrare licuisset: omnino famosa illa simulque fatalis clausula. (salvo jure Dominorum Terrestrialium) quae innumeris reformatorum in hoc regno ecclesiis finale exitium adtulit: in nullum unquam discrimen fuisse adducturum, liberum religionis in hac nostra ecclesia exercitium. Vivit adhuc d[ominus] n[omen] n[escio] Szilágyi, t[empore] t[ranscacto] agens. Sed jam ad dignitatem Baronis erectus, ac supremae fori tabulae Transylvanicae commembrum. Quamobrem consultam esset nostris hominibus, si res ecclesiae curae cordique haberent, litteras istas beati comitis a d[omi]no barone Szilágyi, si adhuc superessent, in originali extrahere, olim in uno vel altero casu dabili, ecclesia huic profuturas.

Illudquoque certum est, ut a duobus olim viris in hoc oppido praecipuis, fatorumque ecclesiae prae caeteris omnibus [...] me gnaris, puta: Gen[eroso] D[omi]no *Stephano Czeglédi*, et prae nobili D[omi]no *Michaële Török* saepe relatum audivi, quod ad manus spectabilis ac G[ene]rosi D[omini] D[omi]ni *Stephani Gyürki*, p[reno] t[itulo] Ecclesiarum Reformatarum Supremi Curatoris mansissent quaedam documenta litteraria, ecclesiae huius commodum spectantia, illa occasione, qua a nostris hominibus exoratus, Viennae ac Posonii, operam suam

navabat, pro impetrando regio indultu, ad extruendum insigne hoc nostrum oratorium, qui labor, deo benedicente, viro illi multis nominibus praeclarissimo, pro voto nostratum successerat. Persaepe et hoc nostris suadebam, ut investigandorum documentorum istorum caussa, unum vel alterum honestum virum expedirent Lossontzinum ad familiam Győrkianam. Sed hactenus sine eventu. Deus meliora!

[10] Lubet adhuc supra adnotatis quaedam adjicere, per breves duntaxat et numericas sectiones.

1. Antiquitus, cum adhuc in priori mansionis loco habitaverant prisci nostri Vásárhelyienses, paucis admodum civibus constabant, credibile, sub nomine pagi tantum comprehensis, quod ipsum, tum exiguum terreni, vulgo *Telek*, quod inhabitabant spatium, tum veteris templi (cum adhuc eius parietes sup[er]fuerant) observata exilitas clare satis indicarunt. Nullus d[ato], quin ex vicinorum praediorum, incolis olim aeque inhabitator[es] puta: *Sz[ent] Ersébet* [sic!], Kútás, *Csomorkány*, *Batida*, *Kopánt[s]*, *Derekegyház*, *Szegvár* (quae olim a familia nobili Dótzi, reform[a]ta possidebatur) *Szentornya*, *Kaszapere*, *Mártély*, etc cum nostratisbus sedibus suis expulsis, ac tandem pace parta ex exilio reversis. Majoris securitatis causa in unam hanc societatem co[ev]erint. N[ota] b[ene] Szentornyaiensis reformatae ecclesiae pastoris mentio sit in catalogo v[erbi] d[ivini] ministrorum in Synodo Varadien[si] anno 1569 in causa unitariorum congregatorum. Pastori il[lo] nomen erat: *Sebastianus Kállai*. Hunc conjicio, jam tum reliquorum quoque circumiacentium pagorum incolas fuis[se] reformatae religioni addictos.

N[ota] b[ene] 2. *Illud vero, non perituris chartis solum mandari. S[ed] perennaturo aeris incidi dignissimum foret, quod reformati [no]stri Vásárhelyienses, ad extruendum romano catholicorum oratiorum proprio nutu, 4000, idest quatuor mill[e] florenos rhenenses e propriis sumtibus contribuerin[t] exceptis ab incohato opere, ad finem eius perdurantib[us] quotidianis vecturis ac manuariis, annis succedaneis [tri]bus, 1754, 1755, 1756. Stupendam hanc nostratiu[m] liberalitatem gratanter recognovit Excellent[issimus] ac Illustr[issimus] Dominus Terrestris, comes *Franciscus Károlyi*, exhibit[o] hoc fine nostratisbus litteris, manu ac sigillo propri[o] communitis, vigore quarum, ecclesiae huic reformatae, tam insignem in romano catholicos pietatem, ex parte [ne]mini Terrestris *suo et posteriorum nomine* perpetua conservatio, atque imper[tur]batum religionis [sic!] exercitium adpromittitur. Dig[no] profecto esset, ut ob hanc caussam, ecclesia haec nostra [refor]mata in numerum *articularium* quoque ecclesiarum ferretur. Neque dubito, id a sacratissima aula imp[et]ri posse: dummodo eius prudens ac seria soll[i]tio ecclesiarum agenti solemniter committa[ri].*

[11] Aequo necessarium ac prosteritati perutile esset, ut seorsim quoque ab ecclesia romano catholica hac Vasarhelyensi extraherentur desuper hac recognitionales litterae, quarum vigore se ipsam omnium posterorum nomine in forma transactionis obstringeret propter tantum beneficium, ad nullam unquam huic ecclesiae reformatae (quantum in se situm est) noxam, vel quovis nomine apellantam [sic!] injuriam inferendam. Noster quippe reformati unice hac intentione exhibuerunt se tam liberales in ecclasiā romano catholicā, ut sibi suaequē reformatae ecclesiae perpetuam hoc pacto procurarent securitatem ac intemeratam cum catholicis amicitiam.

3. Anno currente, quo haec scribo, 1763 aliud quoque officii ac pietatis testimonium exhibitum est a nostris Vásárhelyiensibus reformatis ergar[omanos] catholicos Csongradienses, quibus centum currus vectorios, cum bubus ac equis subministrarunt ad recens inibi extruendi templi lapides a duobus circiter miliaribus, illuc devehendos. Prudentia suadet, ut huius praestiti officiiquoque recognitio ab Inlyto comitat[u] ac oppido Csongrad efflagitetur.

4. Ante annos 12 *scil[icet] 1751* vicus AllGyő in ripa tibisci accidentalī constitutus, ex meris reformatis constituit, qui olim in variis vexationibus ac fugis, nostratibus tutum hospitium praebuerunt. Turbato, quin sublato ibi perquidam Franciscum Bezur familie Erdödianae praefectum libero religionis nostrae exercitio, ac pulsis ex aedibus propriis reformatis: iidem majori ex parte heic inter nostros fixerunt sibi sedes, hoc nomine semper bene audiendi, quod fidei servandae causa domos suas deferverint. Ex illis, membrorum ecclesiae huius numerus aliquantum auctus est. Homines istos, pietate, civilitate ac modestia, plusquam nostrorum permultos, praeditos esse persaepe observavi. Violentiam istam, quam his innocentissimis, homo ille praementionatus intulit, si qui probus titulo gravaminum ad s[a]cr[a]t[issi]mam aulam referre omnino saluti suaē velificaretur. *Beatus* quippe, qui seretur inopis. psal[mus] 41.

5. Neque hoc supervacaneum erit adnotasse, in more ab antiquis [ho]minibus recepto fuisse consuetudines quasdam non certe illaudab[iles] in hac ecclesia reformata Vásárhelyensi, quas quidam jam exolavisse, an pro virtute vel vitio habendum sit, judicent ea rerum aestimatores.
[12] Ut de aliis taceam, unam saltem alteramque commemorabo. I. Cum judex primarius post finita sacra in templo totius masculae plebis eligeretur: sufragia [sic!] V[erbi] D[ivini] Ministrorum quoque, jam tum in parochiis suis existentium postulabantur per emissos e templo duos senatores. E duabus candidatis ut tunc moris erat, in illum ferebant sua: vota pastores, in quem major ac potior plebis pars propendebat. Mos hic honestati v[erbi] d[ivini]

ministrorum, et auctoritati creandorum judicum, ut potе v[erbi] d[ivini] ministris quoque probatorum inserviebat. 2. Proxime notata consuetudo jam me etiam pastore celebrabatur. Verum jam sequentem ante meum in hanc ecclesiam adpulsum fuisse usitatatam [sic!] certis documentis didici. Scilicet. Unoquoque anno semel, senatores per honestum convivium adparabant personis ecclesiasticis, tempore, quod post manerefactionem pastorum oportunum fuit judicatum. Quoniam jam heic rari quin nulli solent esse honest concursus inter pastores et simplices nostros senatores: omnino hunc charitatum congressum sublatum fuisse ex eo non probo, quod plurimum valuisset ad acuendos et honestae conversatione adsuefaciendos, bonisque consiliis in re ecclesiastica instruendos nostros homines. Sic certe judico, qui caeteroquin per meum temperamentum malim bidui famem ferre, quam convivari. Pastorum pietas ac prudentia occurrere posset naevis ac excessibus in honesto tali ac pio fine instituendo convivio obventuris. Abusus non debet tollere usum bonaе rei. Omnia probanda: bonum retinendum. 3. Illud maximopere dolendum est, quod ad anniversaria tria festa celebranda, a multis retro annis in nostram hanc quoque ecclesiam venire solitis studiosis Debreceniensibus pia haec ac Christianam charitatem redolens consuetudo, a nostratis senatoribus interdicta sit anno circiter 1750. Utinam pio huic officio (pauperrimis ac minimis ecclesiis frequentato) negligendo originem non dedisset ingratus in v[erbi] d[ivini] ministros animus, ac beneficentiae nunquam poenitendaе inconsulta certe post habitio! Audacter praedico, Christum judicem nostris objecturum illud Apoc[alypsis] 3. *Dereliquisti priorem tuam charitatem.* Bene agendi occasio aerequ[que] redimenda, et ambabus [sic!] quod ajunt manibus amplectendi, non certe, cum se ultiro offert, ut hic factum amolienda. Satagendum est, ut curvum hoc rectificetur, Redii[t] usus iste.

[13] Scholae nostraе fundatae initias, eadem sunt, quae ecclesiae, illius scilicet, in qua pueri masculi informantur. Paulo serius erecta est schola filiolarum, quam post unam alteramque mulierem diaconissam, seu praeceptricem, cum eximia laude per multos annos docuerat rexeratque piae memoriae vir, d[omi]nus *Andreas³ Békési*, scholae domicilium illud erat, quod nunc sartor, *Stephanus Siros* ad ripam lacus inhabitat. Diu satis schola puerorum uno rectore ac tenellis constabat pueris. *Paullus Motsai*, primum notarius, deinde judex, item d[ominus] *Stephanus Czeglédi*, studiosos talaribus indutos in scholam intulerunt. Scholae filiarum *novae plateae*, vulgo Uj Uttza, et *Tarjániensis* jam me heic v[erbi] d[ivini] ministro, sunt erectae. *Tarjániensis* scholae prima fundatrix miserrima quaedam foemella fuit, quae alibi jam officio praeceptricis functa, et in oppidum hoc, visitandae suaे cognationis caussa

³ Kihúzva: Stephanus

veniens, hic substituit, et vicinorum filiolas primum in domo civis cujusdam informare caepit. Postea, ubi profecisse docendo innotuit, domuncula quaedam ei procurata est. Schola crescente, vir integerrimus d[omi]nus *Valentinus Nyíregyházi* aedem praefectus est, antea rector in ecclesia ref[o]r[ma]ta Gyevensi, quam tyrannus Bezur, hoc nomine in omne aevum infamis, ac sanctae nostrae fidei virulentissimus persecutor, disjecit. Praefuit pius vir per aliquot annos cum summa aedificatione scholae illi. Tandem in domino mortuo successit d[omi]nus *Johannes Békési*, qui scholam istam in hunc usque diem non omnium adplausu diligenter instruit ac moderatur. Scholae filialis quae est in vulgo dicta *Uj Uttza*, primus institutor, fuit estque hodienum, jam insigniter senex, probus tamen et pro modulo gratiae non inutilis, *Stephanus Debreceni*. Primae autem ac antiquioris scholae filiarum informatio, post d[ominum] Békesium, commissa fuit domino *Francisco Czeglédi*, cui tandem per aliquot annos officio suo graviter satis defuncto, ac ad oppidanum notariatum promoto, successit, vir, melior fortuna dignus, d[omi]nus *Stephanus Nyéki*. Atque haec de rebus ecclesiae huius adnotassa, posteritatique commendasse sufficiat. Vos, pii successores pluribus investigandis incumbite.

[14] His ita praemissis, aequum omnino esset, ut omnium ac singulorum v[erbi] d[ivini] ministrorum, qui ecclesiae huic docendae regendaeque insudabant a tempore reformationis, nomina ac merita, piae illorum memoriae conservandae caussa. Libro huic suo ordine inscriberentur. Verum, deficientibus hac in parte quoque ecclesiasticis adnotationibus. De nullis aliis in hac ecclesia v[erbi] d[ivini] ministris quid quam novimus, quam duntaxat illis, de quibus ex orali relatione provectionis aetatis hominum, fando audivimus. Supple[t] nihilominus hunc defectum vir sollertissimus, clar[issimus] d[ominus] Paullus Ember, qua in catalogis v[erbi] d[ivini] ministrorum historiae ecclesiasticae Hungariae insertis, aliquorum ecclesiae huius pastorum nomina conservavit.

Omnium primum hac ecclesia pastorem, initio reformationis opinor fuisse virum summum, ac huius regionis reformatorem. Cl[arissimum] d[ominum] *Stephanum Szegedi* ut enim Apostoli Christi, fundatarum ab se ecclesiarum primi doctores fuere. Quas deinde docendas regendasque aliis [su]is discipulis committebant: ita omnino, cum ratione [exis]timi ven[erabilem] Stephanum Szegedi, primum per se, tandem per emissos Makovia et Temesvarino discipulos, e[cclesiae] huic moderandae operam impendisse: donec tandem aucto cultiorum pastorum numero, aliunde quoque prosp[e]ctum fuit.

Pastores ecclesiae reformatae HódmezőVásárhelyiensis quorum memoriam laudatiss[i]mus vir cl[arissimus] d[ominus] Paullus Ember conservavit isti sum vel potius fuerunt.

Benedictus Egrőinus, vel Egri de quo hoc un[us] scitur quod Synodo Varadiensi sub Johanno, in caussa socinianorum Francisci Davidis e[t] Georgii Blandratae congregatae interfuerit atque orthodoxam de S[acro] S[ancto] Trinitate Doctrin[a] propria manu subscrisserit. Anno 1569 Lampe p[aginae] 249. [...] facto vir pius, ecclesiam hanc, ad perseverandu[m] in fide huius mysterii, in omne aevum obstrinx[it]

[15] II. *Stephanus Losontzi* senior, et pastor eccl[esiae] M[ező]Vásárhelyiensis. Interfuit synodo a pio principe Georgio Rákózzi in oppidum Szathmár convocatae. Vid[e] Lampe p[aginae] m[ea] 419, et 422. et antecedentia, quae huic synodo ausam praebuerunt. Factum hoc an[no] 1646.

III. Johannes Tyukodi pastor eccl[esiae] Vásárhely[iensis] et senior circa ann[o] 1669.

IV. Laurentius Uj-Laskói pastor eccl[esiae] Vásárhely[iensis] et senior circa ann[o] 1686 et sequ[ens] [sequitur].

V. Stephanus V. Szalontai p[astor] e[cclesiae] Vásárhely[isensis], et senior ab an[n]o 1701.

Vide de his Lampe histor[iae] eccl[esiae] Hung[ariae] p[aginae] 641.

VI. Circa an[num] 1710: successit Joh[annes] Margitai patria Vásárhelyiensis, ex Betulia Nyírség, ubi in pago aliquo jam pastor erat, huc adductus.

VII. Hic aliquamdiu interemali pastori, succes sit rev[erendus] ac cl[arissimus] Paullus Lenthí. Cito post praecedaneum interimalem, rev[erendus] Joh[annes] Margitai. Illo pastore aedificata est primum turris, et post oratorium annis, qui adnotati sunt, tunc extus in muro turris, tum intus in templo, in parieti adfixa tabula lapidea ad sinistram cathedrae. Quo anno vir pius abierit incertum est.

VIII. Paullo Lenthí, pastor successit, e Szabófalviensi ecclesia huc accitus. Celeb[errimus] D[ominus] Georgius Vetsei circa an[no] 1726. 1724 e[gyház]m[egyei] j[egyző]k[önyv] Fuit vir integerrimus valde proficus, ac omnibus acceptissimus, decessit anno 1742.

IX. Anno 1730 Cl[arissimus] d[ominus] Georgius Vetsei, se solum on sufficere functionibus ministerialibus declarans, permovit illius temporis pios primores, ut sibi collegam adjungerent. Factum hoc, et beatae memoriae vir, cl[a]r[issi]mus ac doctiss[im]us d[omi]nus Michael Füredi, ex ecclesia Berek Böszörményiensi, in hanc ecclesiam accitus, eadem per multos annos perpetua laude praefuit.

Esperesnek választatik Makón 1742. jan[uár] 25. e[gyház]m[egyei] j[egyző]k[önyv] A holteste felett szolgáló prédkátoroknak fizet V[ásár]helyi egyház 6 f[or]in[t]ot 1743. jan[uár] 20. V[ásár]helyi egyh[ázi]j[egyző]k[önyv].

Continuatur per Michaelem Polgár a[nn]o 1819.

[16] *Michael Füredi* a[nn]o 1730 ex ecclesia Berek Böszörményiensi a primoribus ecclesiae hujati vocatus et adductus per 36 annos in hac eccl[esia] sacro ministrio functus est. Dicitur fuisse vir doctissimus et lingvarum orientalium apprime gnarus. Disertissimus item concionator, et tam stentoreo pectore praeditus, ut cum in ripa paludis majoris concionem funebrem recitare, in ita dicta insula ultra paludem sita vox ejus a bubulcis et porcariis distinete potuerit exaudiri. – Quam acceptus eccl[esi]ae huic fuerit vide documentum pag[inae] 93. – In seniorem v[e]n[erabilis] huius tractus Békésiensis electus per 22 annos hanc Spartam ornavit, multumque consilio et auctoritate acerbi istis temporibus ecclesiis huic tractui ingremiatis profuit extremis vitae annis etiam generalis notarii super intendentialis honore condecoratus est. Obiit senex annorum 72. a[nn]o [Chris]ti 1768. sepultus est in pomaerio templi veteris. In Epitaphio ejus externo templi veteris parieti affixo, hodieum haec leguntur:

Tiszteletes lelki attyának – Épületes tanítójának – Kedves és kegyes pásztorának – A' Békési [...] tractus 22 eszt[endőkig] seniorának – Meg hidegedett testét – Itt temette el – Siralommal és reménységgel – A' H[ód]M[ező]Vásárhelyi egész nyáj – A' ref[ormátus] sz[ent] ekklésia – Örök emlékezetében tartván – Maradekival jó tartván – 36 esztendőkig tartott – És Istenről meg áldott – Hűséges szolgáját – Élt 72 esztendőket – Hittel – Szeretettel, reménységgel. – 1768.

Beniamin Szőnyi natus est AlsóNémedini. Patre, qui pastoris eccl[esiae] munere functus est, mortuo, et matre ad secunda vota cum a[gri]cola quodam transeunte, cum per dictum vitricum puer B[eniamin] Szönyi dure tractaretur, et ad porcos pascendos, aliaque [id] genus servilia opera cogeretur, a matre id aegre ferente [stu]dioso cuidam Debrecinensi tunc ad festa legato clam [...] est, Debrecinum ad studia tractanda deferendus. – Ab[so]lutis quae ibi propinari solem studiis, aere communi Vásárh[elyi]ensium (quibus cum occasione festorum pro concione dice[ndi] valde complacuit) adjutus a[nn]o 1743 academias Germani[ae] et Belgii salutatum exiit. Inde redux a[nn]o 1744 munus [sa]crum in hac eccl[esi]a feliciter auspicatus est. – Pastor e[rat] ecclesiae hujus, si qui unquam, doctus, indefessus, et pro[fi]cus. Quantum ecclesiae, imo toti oppido duris in tempo[ribus] profuerit, quanta fatigia pro hujus emolumento justin[o] quam indefessus in promovendis eccl[esiae] hujus commodis fieri testantur paginae hujus protocolli, ab ipso primum [conci]annati. – Ex fidedigna senum quorundam adhuc viven[tium] relatione constat, fuisse reverendum hunc virum illu[stris]imo comiti Francisco Károlyi domino nostro terrestri ac[ces]simum, unde quotiescumque laudatus comes Vásárhelyin[i] [17] appulit, in parochia epis condescendere solebat. – amicum in

primis coluit etiam spect[abilem] d[omi]num Franciscum Török fiscalem dominalem helveticae confessioni addictum n[ota] b[ene]. Huic domino fiscali, ut viro intrepido, simulque jurium peritissimo, multum ecclesia nostra debet. In illis persecutionum temporibus hic fuit, post Deum, murus nostrae eccl[esi]ae quasi aheneus – dignus sane cuius memoria apud nostra ter in sempiterna maneat benedictione. – Fuissi rev[erendum] d[omi]num Szőnyi etiam paetam insignem, praecipue in sacrae poesi magnum, testantur ejus carmina, quorum non nulla typis vulgata sunt, multe vero in manuscripto circumferuntur. Sane Wallaszkyus in conspectu Reip[ublicae] Litt[erarum] pag[inae] 245 hoc de nostro viro fert judicium. Cl[arissimus] Ben[iamin] Szőnyi V[erbi] D[ivini] M[agister] Vásárhelyensis adaequat si non superat eum (Georgium Verestói) cuius Szentek Hegeduje – Imádságok imádsága – nemo sine voluptate legit. – Senior constitutus per annos tractui huic Békésiensi summa laude praefuit. Interfuit, qua senior, etiam synodo nationali Budae a[nn]o 1790/1 celebratae. – Uxorem habuit Sophiam Komaromi, Jaurino, cum ab exteris oris rediret, sibi desponsatam satam ex qua sequentes proles suscepit. 1° Paulum, qui postmodum eccl[esi]ae Szentesiensis pastor creatus est. 2° Susannam Andreas Letse Békésiensis pastoris conjugem. 3^{tio} Sophiam, rev[erendo] d[omino] Ben[iamin] Marjalaki pastori Gyomaiensi elocatam. 4^{ti} Juditham, cl[arissimi] d[omi]ni Alexandri Füredi 2^{dam} uxorem. Ez még 1796. áp[rilisában] e[gyháztanács] j[egyző]k[önyv] III. 13. l[ap] 5° Beniaminem – filium degenerem, - qui a sacro, quod gerere in aliquot eccl[esi]is cooperat munere remotus, hic vivere desiit. Eszter, ki Eczedi Miklós makói lelkész neje lett. keresztelei anyakönyv I. kö[nyv] 828. lap. - . Vir noster reverendus aetate ingravescente, curisque ex laboribus fractus, sacro, quo per 45 annos heic fungebatur muneri, se abdicavit, resuduam vitae partem in quiete transacturus. Verum, quod sane doleas, non licuit seni meritissimo, ea, quam sperabat, quiete, propter malevol quosdam eccl[esi]ae primores perfrui. Horum quippe invidia [et] iniquitate effectum est, ut 50 illi floreni, et 250 arundinum fasciculi quae emerito huic ministro per consistorium locare apromissi sum, vel penitus subtraherentur, vel gravatim admodum dependerentur. Hinc lites multae et odiosae eoram consistorio tractuali agitatae – : Sed verbum non amplius addam: me postera credant secula, non certe taceamus, [et] obruta multa nocte tegi propriae patiamur crimina gentis. – : Denatus est rev[erendus] hic vir a[nn]o [C]h[risti] 1794. aetatis 77° sepultus in area templi veteris d[ie] 17° Sept[ember] addito epitaphio, quod parieti externo templi affixum hodie cernitur, et haec habet:

„Itt nyugszik holt teste egy kegyes atyának

Szőnyi Beniaminak tulajdon magának

Ki vólt hiv pasztor et ekklésiának

45 esztendöt a' míg számlálának
Élt 77 számú terhes esztendőket – De nézvén mindenkor tsak a' jövendőket
Olly bőltsenn számlálta egy más után őket
Hogy fejűl múlt minden tudós papi főket.
Esperest vált köztünk, néztek érdemére
Istentől rá vigyázott kötelességére
[18] Miglen el hivatott az egek egére
Hol már készenn várta meg érdemlett bére.
d[ie] 17. Sept[embris] a[nn]o 1794 6 – s – 7 óra között.

Alexander Füredi. Natus est H[ód]M[ező]Vásárhelyini a[nn]o 1739. a patre adm[odum] rev[erendo] Michaele Füredi eccl[esi]ae hujus ministro academias exteris salutatum exmissus, postquam sumtibus paternis hoc iter confecisset, rediit in patriam a[nn]os natus 26 aliquamdiu patrio jam grandaevi vices in sacro ministerio ut capellanus supplevit, eo vero brevi mortuo ordinarius V[erbi] D[ivini] Minister in hac eccl[esi]a – post aliquot vero annos etiam assessor consistorii tractualis, - constitutus est. – Dicitur fuisse vir mansuetus [et] pacificus – Laudatur hodiedum propter liberalitatem. – Ex uxore priori, adm[odum] reverendi d[omi]ni superintendentis Samuelis Szilagyi filia natus est ipsi filius unicus Samuel, hodiedum super [est]. Secundas nuptias celebravit cum Juditha Szőnyi, filia dom[ini] reverendi Beniaminis Szőnyi. Haereditates satis opimas nactus est a patre et socero priori. Magnitudo divitiarum ejus sermone hujus populi hodiedum celebratus. Post expletos in s[ancto] ministerio 30 annos obiit a[nn]o [C]h[risti] 1795. aetatis 56° sepultus est die 11^a Julii intra cincturam templi veteris, ubi in pariete templi hoc epitaphium ejus legitur:

Hiv lelki pásztor a ez ekklésianak
Füredi Sándornak kit élvén kívának
Boldog hogy jutalma itt is ez lehetne
Itt lelt nyugodalmat végtére magának
„Vilagi éltének itt lett vólt kezdete

Hogy itt attyainak melléjé fekhete
„Nyugodjon ezekkel, kik után azokkal
Hivenn dajkálkodott kik áldozatokkal
Itt baratkoztanak, - mennyei karokkal
'S a' menybenn is egygyüt élnek angyalokkal.

d[ie] 11ª Julii a[nn]o 1795.

*Andreas Kiss natus est Keresztesini in co[mi]t[a]tu Albensi. – Emenso studiorum, quae Debrecini [...] [...], curriculo, rector scholae Madarasiensis in Cumania majori creatus est. Exactis ibi tribus annis ad iter academicum se accidis et inter Halenses, Marburgensesque musas in signi cum profectu versatus est. Redditus patriae vocatus est a[nn]o 1788 in hunc eccl[esi]am, primum quidem ut reverendo d[omi]no Ben[iaminis] Szőnyi, jam par aetatem muneri gerendo non satis pari[ter] pro adjutore – Mox illo brevi muneri sacra sese abdicante minister ordinarius proclamatus est a[nn]o 1789. mature satis in collegium assessorum tractualium cooptatus crebris vicibus delegatus est loco seniorum, per aetatem aut morbum impeditorum, ad generale consistorium [s]uperintendentiale –. Reliqua vid[e] pag[inae] 19.
Partis hujus protocolli 2^{dae}.*